

PER STJERNQUIST:

Vad saknas i samhällsdebatten?

Förre rektorn vid Lunds universitet, professor Per Stjernquist, bemöter Anders Arfwedsons påstående att universitetslärarna försummar att bidra till en kritisk samhällsdebatt. Han ger exempel från olika områden där akademiker startat en fruktbar debatt. Akademikerna har ingen särställning i samhällsdebatten. Forskning är inte mer objektiv i betydelsen opolitisk och värdeneutral än andra aktiviteter. Det viktigaste är i stället att debattkanalerna hålls öppna och att så många stämmor som möjligt kan göra sig hörda, menar författaren.

Anders Arfwedson anser i sin artikel att dagens universitets- och högskolelärare försummar att med utgångspunkt från sin forskning och undervisning bidra till en kritisk samhällsdebatt. De fullgör inte den moraliska skyldighet de borde ha i ett kultursamhälle att kritiskt och oväldigt granska myndigheters, företags och politiska makthavares utsagor och handlingar. Om detta är riktigt är det givetvis ett allvarligt förhållande. Men är det verkligen så?

Arfwedson säger själv att han inte kan bevisa sin uppfattning, eftersom det skulle kräva omfattande jämförande studier. Av samma orsak kan jag inte bevisa motsatsen, eller i varje fall att Arfwedsons uppfattning är överdriven. Men det är mitt intryck att det förhåller sig så. Några synpunkter till stöd härför kan anföras.

För det första så kan man delta i samhällsdebatten på många olika sätt, tex genom

- + muntliga inlägg i radio-TV
- + deltagande i paneldebatter
- + föredrag i olika sammanslutningar
- + inlägg och artiklar i dagspressen
- + inlägg och artiklar i fackpressen
- + publicerande av populärvetenskapliga skrifter
- + expertutlåtanden och utredningar.

Jag är övertygad om att om man väger in alla dessa medel att föra ut sina synpunkter, så kan man inte säga att universitetslärarna försummar att delta i samhällsdebatten.

Viktiga initiativ av akademiker

Jag vill komplettera detta med att, för det andra, helt summariskt peka på någ-

ra områden av samhällsdebatten där jag menar att forskare och universitetslärare gjort särskilt viktiga insatser i debatten (jag bortser då från den nationalekonomiska debatten som Arfwedson själv anger som ett undantag från sitt allmänna omdöme).

Energipolitiken. Den populärt hållna boken "Sol eller uran", utarbetad av en särskild projektgrupp av forskare, har efter publiceringen 1978 legat till grund för mycket av debatten på detta område – antingen den varit för eller emot den ståndpunkt som intages i boken.

Miljöpolitiken. Startpunkten för den nutida debatten var Hans Palmstiernas insatser och hans arbete fortsattes sedan av en lång rad forskare och universitetslärare – utan dessa hade miljödebatten inte haft det sakliga innehåll som den har.

Bostadspolitiken. Sociologer, arkitekter och andra slags forskare har gjort mycket för att lyfta fram i debatten åtskilliga aspekter som eljest försumrats, tex de boendes problemsituationer, närmiljöns betydelse för resurssvaga grupper osv.

Rättssäkerhetsdebatten. Frågorna om individernas skydd mot maktövertagande har, på det inrikespolitiska planet, hållits levande uteslutande genom insatser av juridiska forskare. Jag vill tillägga, eftersom Arfwedson betonar den sidan av saken, att under senare år mycken forskning både inom rättssociologi och andra ämnen ägnats åt en kritisk analys av myndigheters och andra makthavares handlingar. Det bör dock medges att det mesta av denna stannat i vetenskapliga studier och ännu inte förts fram på ett mer lättillgängligt sätt.

Akademikernas roll i samhällsdebatten

Många fler exempel skulle kunna anföras men jag är inte säker på att de skulle räcka till ändå för att övertyga Arfwedson. Det kan nämligen föreligga en djupare skillnad i vårt sätt att se på akademikernas roll i samhällsdebatten. Arfwedson tycks vilja ge akademikerna en särställning i denna. Det är de som har förmågan att allsidigt utreda och klarlägga komplicerade sammanhang och som har intresse av att *hela* sanningen på ett område blir blottlagd. Det är de som skall svara för opartiskhet och intellektuell redlighet. Häremot kan åtskilligt användas. I första hand förtjänar det att påpekas, att forskare alltid är specialister på ett begränsat område; när det gäller så stora och mångfasetterade frågor som den samhällsdebatten rör sig om är de inte bättre skickade att göra en helhetsbedömning än andra. Inte heller finns det något som säger att de har bättre metoder att göra opartiska val mellan olika möjliga politiska värderingar än vem som helst annan.

I förlängningen kan det finnas anledning att varna för en i kulturdebatten stundom framförd åsikt att vetenskapliga experter bör sättas som samhällets ledare i stället för de inkompetenta och trångsynta politikerna. Denna åsikt bygger på antagandet att forskning mer än andra aktiviteter skulle vara objektiv i betydelsen opolitisk och värdeneutral. Att denna vetenskapliga objektivitet har en begränsad räckvidd har påvisats av många. Vetenskapsmännen kan inte frigöra sig från den tid och det samhälle i vilka de verkar. I själva verket spelar subjektiva värderingar och dolda politiska intressen in i forskarnas val av pro-

blem och även av perspektiv i vilka analyserna insättes.

Samhällsdebatten kan ge allsidig belysning av problemen och en omfattande inventering av möjliga konsekvenser av vidtagna åtgärder endast om så många stämmor som möjligt kan göra sig hörda. De stämmor som framför allt saknas är enligt min mening inte så mycket forskarnas och universitetslärares utan dem som härrör från det praktiska livets folk, från dem som bär upp produktion och människovård. Mot dem reser sig många hinder. Dels är dessa yrkesgrupper inte tränade i att formulera och framföra sina åsikter i tal och skrift. Och dels har de, som Arfwedson också påpekar, vanligen så svårt att slå sig fram i massmedierna att de saknar nämnvärd betydelse för debatten; de är i regel förvisade till insändarspalterna.

Massmediernas selektion

Detta med massmediernas selektion är i flera hänseenden ett svårt hinder för en allsidig samhällsdebatt. Nyss var det tal om selektion efter position i samhället. Det finns också en selektion efter ämnets art. Vissa ämnen är helt enkelt tabu i de på många sätt förunderligt likriktade svenska massmedierna. Jag skall avslutningsvis ge ett eklatant exempel på.

En av de viktigaste reformerna för uländerna är att åstadkomma en jämnare fördelning av jorden. Men som Gunnar Myrdal och andra belyst har sådana reformer svårt att bli verklighet. Ett av de få länder där man verkligen lyckats är Etiopien. Det borde då vara av allmänt intresse att veta vilka faktorer som möjliggjort framgången. Denna fråga har grundligt utretts i en avhandling av Aster Akalu som bedömts positivt av internationell expertis. Men det har visat sig omöjligt att publicera en anmälan av boken i svensk press. Vad beror detta på? Orsaken kommer klarast fram i ett brev från Dagens Nyheter som tycker att boken "förbigår de politiska konflikterna i Etiopien" och "är okritisk till eventuella övergrepp från regimens sida". Det är klart att sådana synpunkter bör vägas in i en politisk helhetsbedömning. Boken är emellertid en vetenskaplig analys av vissa sakförhållanden, nämligen vad som möjliggjort en effektiv jordreform. Svensk press har uppenbarligen tagit parti på förhand för vissa politiska intressen och stryper därför kunskap som är relevant för ulandsproblematiken.

Om inte debattkanalerna hålls öppna är det inte mycket mening i att uppmana till debatt.